

1. כג ע"א "א"ר חייא בר אשי אמר רב המדליק" – "רוב עמי הארץ מעשרין הן:"

הרואה מברך

1. רש"י ד"ה הרואה

הרואה - העובר בשוק ורואה באחד החצרות דולק, ומצאתי בשם רבינו יצחק בן יהודה, שאמר משם רבינו יעקב: דלא הוזקקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק בביתו עדיין, או ליושב בספינה.

2. חידושי הרשב"א מסכת שבת דף כג עמוד א

הרואה מברך שתים. מסתברא בשלא הדליק ולא הדליקו עליו בתוך ביתו ואינו עתיד להדליק הלילה, הא לאו הכי אין צריך לברך דלא מצינו יוצא מן המצוה וחוזר ומברך על הראיה, ויש מרבוותא ז"ל דפירשו דאע"פ שמדליקין עליו בתוך ביתו צריך לברך על הראיה, ואין להם על מה שיסמוכו.

3. ערוך השולחן אורח חיים סימן תרעא, סעיף יז

דהנה כבר הקשה אחד מהגדולים מה נשתנה מצות נר חנוכה מכל המצות דכל המצות על כל אחד מישראל לעשות המצוה ובנר חנוכה הוי רק על הבעה"ב לבדו [פנ"י שם ונשאר בצ"ע] אמנם באמת א"ש דהנה מצינו דאתרוג חייב כל אחד ליטול בידו הד' מינים ושופר אחד תוקע וכולם שומעים משום דבאתרוג המצוה היא הנטילה והשופר המצוה השמיעה אך א"א לשמיעה בלי תקיעה ולכן אחד תוקע וכולם שומעים וכן בקריאת המגילה אחד קורא וכולם שומעים והכא גבי חנוכה המצוה היא הראייה לראות הנרות כשדולקין וזהו הפירסומי ניסא ולכן תקנו ברכה להרואה כדאיתא בגמ' שם אך א"א לראייה בלי הדלקה לכן תקנו שהבעה"ב מדליק וכל בני ביתו רואים ומ"מ לא דמי לגמרי לשופר ומגילה דשופר אין המצוה רק השמיעה כמו שמברכין לשמוע קול שופר ובמגילה שומע כעונה אבל בנר חנוכה עיקרא דמצוה הוי ההדלקה כמו שמברכין להדליק נר חנוכה אלא שגם הראייה מצוה ולכן הרואה מברך שעשה נסים כמ"ש בס"י תרע"ו:

ספק דדבריהם

4. רש"י ד"ה רבא אמר

רבא אמר - ספק דדבריהם בעי ברכה, ודמאי - אפילו ספק לא הוי אלא חומרא בעלמא, דרוב עמי הארץ מעשרין.

5. חידושי הרמב"ן מסכת שבת דף כג עמוד א

הא דאמרינן ספק דדבריהם לא בעי ברכה דהיינו דמאי הכי קאמר אפילו לא נתעשר אין הברכה שלו אלא מדבריהם וכיון שהוא ספק לגבי הברכה הרי הוא ספק דדבריהם, וכן יו"ט לגבי ברכות שבתפלה ספק בשל דבריהם הוא, ורבא דאמר רוב ע"ה מעשרין הן נראה לי דלא פליג אהאי טעמא דהא בהדיא אמרינן בברכות (כ"א א') ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא ק"ש ספק אמר אמת ויצב ספק לא אמר חוזר ואומר מ"ט ק"ש דרבנן אמת ויצב דאורייתא וש"מ דספק דדבריהם לא בעי מיהדר וברוכי, אלא טעמא דרבא דכיון דתקיננו רבנן וגזרו על הדמאי כמצוה של דבריהם דמאי ממש דומיא דל"ט שני דהוא תקנתא דרבנן ולא חיישינן לספיקא ובעיא ברכה כנר חנוכה, אלא משום דכיון דרוב ע"ה מעשרין הן עבוד רבנן היכירא דלא לימרו כדאורייתא דמי להו לרבנן ונפ"מ לכמה מילי, ואפשר לומר דלרבא כל שברכה עצמה מצוה כגון ק"ש ותפלה וברכת המזון ומגלה והלל וספק אמר ספק לא אמר, בשל תורה כברכת המזון וק"ש חוזר, בשל סופרים כגון תפלה למאן דסבר הכי א"נ הטוב והמטיב שבברכת המזון אינו חוזר ואומר, אבל שאר ברכת המצות שעיקר המצוות דאורייתא כגון הפרשת מעשרות כיון שהמצוה דאורייתא והוא צריך לחזור ולעשות המצוה מספק בשל תורה בזה סבר רבא שאף הברכה של דבריהם צריך לעשות עמה, ולזה הטעם נטילת לולב יום ראשון ותקיעת שופר וכיוצא בהן בכל ספיקן חוזר ומברך כשם שצריך לעשות המצוה מספק, וזה הלשון צריך עיון ובדיקה בתלמוד אבל רבינו ז"ל כתב בפרק המילה בהסכמה מן הגאונים בספק מילה שאין מברכין עליה ומהם נלמוד.

לא תסור / שאל אביך

6. בבלי סוכה מו ע"א

אמר רב יהודה אמר שמואל: מצות לולב כל שבעה. ורבי יהושע בן לוי אמר: יום ראשון מצות לולב, מכאן ואילך מצות זקנים [רש"י: ודרבנן לא בעיא ברכה].

7. ירושלמי סוכה ג, ד

...הכל מודין ביום טוב הראשון שהוא או' על נטילת לולב. מה פליגינן? בשאר כל הימים – ר' יוחנן אמ': על נטילת לולב; ר' יהושע בן לוי אמ': על מצות זקנים.

ספר המצוות לרמב"ם שורש א

השרש הראשון שאין ראוי למנות בכלל הזה המצוות שהן מדרבנן. דע כי זה הענין לא היה ראוי לעורר עליו לבאורו כי אחר שהיה לשון התלמוד שש מאות ושלש עשרה מצוות נאמרו לו למשה בסיני איך נאמר בדבר שהוא מדרבנן שהוא מכלל המנין. אבל העירונו עליו מפני שטעו בו רבים ומנו נר חנוכה ומקרא מגלה בכלל מצוות עשה [...] ומה שייראה לי שהביאם אל זה היותנו מברכין על אלו הדברים אשר קדשנו במצותיו וצונו על מקרא מגלה ולהדליק נר ולגמור את ההלל ושאלת התלמוד (שבת כג א) היכן צונו ואמרו מלא תסור. ואם מטעם זה מנו אותם הנה ראוי שימנו כל דבר שהוא מדרבנן כי כל מה שאמרו חכמים לעשותו וכל מה שהזהירו ממנו כבר צווה משה רבינו בסיני שיצונו לקיימו והוא אמרו (ר"פ שופטי') על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה והזהירונו מעבור בדבר מכל מה שתקנו או גזרו ואמר (שם) לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל. [...]

השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם שורש א

אבל הדבר הברור המנוקה מכל שבוש הוא שנודיע שאין הלאו הזה לא תסור אלא במה שאמרו בפירושי התורה כגון הדברים הנדרשים בתורה בגזרה שוה או בבנין אב ושאר שלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן או במשמעות לשון הכתוב עצמו וכן במה שקבלו הלכה למשה מסיני תורה שבעל פה שאם יראו הם שזה הדבר אסור או מותר מן התורה לפי מדרש הכתוב או לפי פירושו או הלכה מפי השמועה ממה רבינו ויראה הוא הפך חייב לבטל דעתו ולהאמין במה שאמרו הם. זהו שאמר הכתוב כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין כלומר שנתכסה מהם דבר ונחלקו במשפטי התורה ואיסוריה ונגעיה והעובר על דברי ב"ד הגדול שבדורו וסומך על דעתו עובר על עשה ועל לא תעשה הללו. ואפילו אם נחלקו ב"ד עצמם בדבר הולכין בהם אחר הרוב כמו שאמרו במחלוקתם (פח ב) אם שמעו אמרו להם ואם לאו עומדין למנין רבו המטמאין טמאו המטהרין טהרו. ומה שהסכימו עליו רובם הוא הדבר שנצטוונו עליו מן התורה והעובר עליו וסומך על דעתו שאינו כמו שהסכימו הם נעשה זקן ממרא בזמן דיני הנפשות. [...] אבל התקנות והגזרות שגזרו חכמים למשמרת התורה ולגדר שלה אין להם בלאו הזה אלא סמך בעלמא [...] ועוד אודיעך כי המצוות שחדשו אותן החכמים או הנביאים כגון נר חנוכה ומקרא מגלה אינן באין בסמך הזה. שכך אמרו בפרק במה מדליקין (כג א) במדליק נר חנכה שצריך לברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר שלחנכה ושאלו והיכן צונו רב אויא אמר מלא תסור רב נחמן אמר שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך. רצה רב אויא לומר כשם שכל הגזרות והסייגים שלדבריהם סמוכין על לאו דלא תסור כמו שהזכירו בפרק מי שמתו (יט ב) בענין כלאים שלהם כך המצוות שחדשו כגון נר חנכה סמוכין על אותו הלאו עצמו. ורב נחמן בר יצחק אמר שאין סמך באותו הלאו אלא לדבריהם שיש בהם עיקר בתורה אבל המצוות המחודשות מהן אין להם סמך אלא בפסוק שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך. והטעם בזה ברור לפי שהדברים שהם מוסיפין במצוות התורה עצמן כעין פירוש התורה הוא שהם ז"ל אומרים כל צמר ופשתים הוא כלאים וכל שבות הוא מלאכה וכיוצא באלו שאילו היה דעתם כן היינו חייבין להאמין אותם מזה הלאו בודאי שהוא מחייב אותנו להאמין בתורה כפי הפירוש שיפרשו הם. אבל כשאמרין הדליקו נר חנכה אין אדם יכול להסמיכו על זה הלאו בשום ענין שאין זה בא בכלל הכתוב שאמר כי יפלא ממך דבר למשפט אלא בכלל שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך שהיא צוואה לקבל מן הזקנים על הכלל. ויש מחכמי התלמוד חולקין על זה וסוברין שאין אנו רשאים לומר אשר צונו במצוות הזקנים והזכר בפרק לולב וערבה (מב ב). והנה נתברר זה.